

(Buhârî, "Da' avât", 16; Tirmizî, "Da' avât", 15) der ve kendini O'na karşı daima sorumlu hissederdî.

Sûfiler, **bezm-i elest***te Allah'ın rab olduğunu ikrar etmeyi ahid, bu taahhüdde bağlı kalmayı da ahde vefâ kabul etmişlerdir (bk. el-A'râf 7/172). Avam bu taahhüdü **ibâdet**, havas **ubûdiyyet**, havâsül-havas **ubûdet** şeklinde ifa eder. İnsanın korktuğundan emin, umduğuna nâil olması için Allah'a tapması **ibâdet**; korku, ümit ve karşılık söz konusu olmaksızın emre sırf emir olduğu için uyması **ubûdiyyet** (kulluk); buna kendi kuvvetini ve iradesini de katması **ubûdettir** (has kulluk). Bezm-i elestte verilen ikrar ve ahid bu üç tarzda ifa edilmiş olur (bk. Kâşânî, s. 52; Baklî, s. 43, 73). İnsanın âciz bir kul olduğunun şuuruna vararak kendisindeki bütün amel ve hârikulâde hallerin Allah'a ait olduğunu bilmesine, "tasarruf ahdini koruma esasına bağlı kalma" denilmektedir. Bu, fail olarak sadece Allah'ı görme makamıdır.

Sûfiler, ilâhî ve beşerî ahidlere sadakatı tasavvufun esası olarak görmüşlerdir. Hatta Bündâr b. Hüseyin'e göre, tasavvuf ahde vefâdan ibarettir. Onlar, insanın, "Allah için şunu yapacağım" diye zihninden geçireceği bir fikrin bile bağlı kalınması gereken bir ahid olduğu görüşündedirler. Zihinden geçen şeye **akid**, dille ifade edilenlere **ahid** denir; her ikisini de ahid bilip bağlı kalmak gerekir. Şeriat nasıl din ise ahde vefâ da dindir. Allah'ın ahidine bağlılık göstermeyenler şeriatın âdâbına da riayet etmezler.

Müridlerin tarikata girerken şeyhlere verdikleri söze de ahid denir. Bu ahidde, Allah'a ve Resulü'ne verilen ahde bağlı kalmanın lüzumu üzerinde durulur. Zira müridi yüksek mertebelere ulaştıracak olan bu bağlılıktır. Mürid şeyhe verdiği ahde, sıkıntılı ve rahatlık zamanlarında aynı derecede sadakatle bağlı kalıp asla ahdi bozmaz, biatta sebat gösterir. Müride merasimle giydirilen hırka, onun verdiği ahde vefâ göstereceğinin sembolü olarak kabul edilir. Şeyhe verilen ahid, müridin ona karşı samimi ve dürüst davranacağını, hiçbir emir ve tavsiyesine muhalefet etmeyeceğini ve hiçbir sırrını şeyhinden saklamayacağını taahhüt etmesi mânasına gelir.

Şârânî, ahid ve mîsâkı *el-Bahrül-mevrûd fi'l-mevâşik ve'l-uhûd* ve *Le-vâkıhu'l-envâr fi tabakâtî'l-ahyâr* adlı eserlerinde geniş olarak ele alır. Bazı ta-

rikat mensupları dinî ve ahlâkî esasları talimatnâme haline getirerek âyinlerde okurlar ve bunlara **ahidnâme** adı verirler (bir ahidnâme örneği için bk. Ahmed Rifat, s. 302).

BİBLİYOGRAFYA :

Buhârî, "Libâs", 101, "Da' avât", 16; Müslim, "İmân", 48; Tirmizî, "Da' avât", 15; Serrâc, *el-Lûma* (nşr. Abdülhalim Mahmûd—Tâhâ Abdülkâdir Server), Kahire 1960, s. 430; Süle-mî, *Tabakâtü's-şüfiyye* (nşr. Nûreddin Şerîbe), Kahire 1389/1969, s. 126; Herevî, *Tabakâtü's-şüfiyye* (nşr. Muhammed Sürûr Mevlâyî), Tahran 1351, s. 501; Baklî, *Meşrebü'l-ervâh* (nşr. Nazif M. Hoca), İstanbul 1974, s. 43, 73; Fahrreddin er-Râzî, *Mefâtihu'l-gayb*, Kahire 1934-62 — Beyrut, ts. (Dâru l-hyâi't-türâsî'l-Arabî), III, 34; Kâşânî, *İşlâhâtü's-şüfiyye* (nşr. M. Kemâl İbrâhim v.dğr.), Kahire 1981, s. 52; *Külliyyât-ı Hazret-i Hüdâyî* (nşr. Mehmed Gülşen), İstanbul 1338, s. 21; Ankaravî, *Minhâcül-fukarâ*, Bulak 1256, s. 34; Ahmed Rifat, *Mir'âtü'l-makâsîd*, İstanbul 1293, s. 302; *el-Mu'cemü's-şüfi*, "el-'ahdü'l-ilâhî" md.

SÜLEYMAN ULUDAĞ

□ **AHLÂK.** İslâm ahlâkında **ahid** ve **va'd** terimleri genellikle eş anlamlı olarak kullanılmıştır. Ancak Kur'an-ı Kerim'de va'd ve bundan türetilmiş olan kelimeler, "Allah'ın inanan ve iyi işler yapan insanlara maddî ve mânevî ecir ve mükâfat vereceğini bildirmesi" mânasında geçer (bk. VA'D ve VAİD). **Ahid** kelimesi ise ahlâkî bir kavram olarak genellikle "birine söz verme, vaad ve taahhütte bulunma, anlaşma yapma" mânalarında kullanılmıştır (bk. M. F. Abdülbâkî, "ahd", "va'd" md.leri). Hadislerde de bu mânalar hem **ahid** hem de **va'd** kavramlarıyla ifade edilmiştir (bk. Wensinck, "ahd", "va'd" md.leri).

Kur'an'da iman, yalnızca zihnî bir inanma değil, bunun yanında kişinin dinî naslarla belirlenmiş olan esaslara uyacağına dair gönüllü bir taahhüdü olarak değerlendirilmek suretiyle iman ile ahid arasında sıkı bir münasebet kurulmuştur. Böylece Kur'an'a göre ahde vefâ, iman ederek Allah ile ahidleşmiş ve bu suretle kendisini hür irade-siyle sadakat mükellefiyeti altına sokmuş olan müminin ahlâkî bir borcudur. Bu sebeple Kur'an ahdin önemi üzerinde ısrarla durmuştur. İster Allah'a ister insanlara karşı verilmiş olsun, her vaad ve ahid, yükümlülük için ehliyet şartlarını taşıyan bir insanı borçlu ve sorumlu kılar. İslâm ahlâkında bu sorumluluğun yerine getirilmesine **ahde vefâ** veya **ahde riayet** denir ki her iki tabir de Kur'an'dan alınmıştır (bk. el-Bakara 2/177; el-Mü'minün 23/8). "Sözünde dur-

mak, verdiği sözlere bağlı kalmak, özü ve sözü doğru olmak" gibi anlamları içine alan **ahde vefâ** veya kısaca **vefâ**, İslâm ahlâkının en önemli prensiplerinden biridir. Ahlâkçılara göre ahde vefâyı yüksek bir fazilet haline getiren husus, kişinin taahhüdünün aksini her an yapma imkânına sahip olduğunu bilmesine rağmen, kendisini verdiği söze bağlı hareket etmek zorunda hissetmesidir.

Kur'an-ı Kerim'de ve hadis-i şeriflerde olgun müminlerin vasıfları sayılırken, onların ahde vefâ gösterme özelliklerine işaret edilir (bk. el-Mü'minün 23/8; el-Meâric 70/32). Kur'an'da ahde vefâ ile ilgili âyetlerde, kendileriyle yapılmış antlaşmaların hükümlerine riayet ettikleri müddetçe, müslüman olmayan taraflara dahi verilen söz istikametinde uygulamada bulunulması emredilmektedir (bk. et-Tevbe 9/1, 4, 7). Diğer ahlâkî faziletlerde olduğu gibi ahde vefâ göstermede de ümmeti için örnek bir yaşayış sürdürmüş olan Hz. Peygamber'in Hudeybiye Antlaşması'ndan hemen sonra, yanındaki müslümanların itirazlarına rağmen, kendisine sığınan Ebû Cendel'i antlaşmanın gereği olarak müşriklere iade etmesi, onun verdiği söze bağlılığının en canlı örneklerinden birisidir. Ona "el-Emin" sıfatının düşmanları tarafından bile verilmesinin, kendisinin ahde vefâ ve emanete riayet faziletine kemâliyle sahip bulunmasından ileri geldiği bütün kaynaklarda belirtilmiştir. Nitekim o, konu ile ilgili hadislerinde ahde uygun hareket edilmesini imandan saymış, ahde aykırı davranmayı ise nifak âlâmetleri arasında göstermiştir. Zira sözünde durmamak, sözüne güvenilmez olmak, imanın özünde bulunan sadakat mefhumu ile çelişmektedir. Halbuki gerek Kur'an'da (bk. el-Bakara 2/177), gerekse hadislerde ahde vefâ ile sadakat arasında kopmaz bir bağ bulunduğu belirtilmiştir.

İnsanların toplum hayatının gereği olarak birbirleriyle yaptıkları sözleşmelerin esaslarına uygun hareket etmelerinin, verdikleri sözleri mutlaka yerine getirmelerinin önemi üzerinde ısrarla duran İslâm ahlâkçıları, bu konuyu ekseriyetle "dilîn âfetleri" başlığı altında incelemişlerdir. Ahlâkçılar, herhangi bir vaadde bulunurken, ileride ahde vefâ göstermeyen bir kişi durumuna düşmek için, yerine getirilemeyecek hususlarda düşünmeden hemen "evet" demek yerine, söz veren tarafın ahdini yerine getirmesini engelleyen meşrû bir sebe-

bin baş gösterebileceğini dikkate alarak, sözün ardından, "inşallah" denilmesini tavsiye etmişlerdir.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Hişâm, *es-Sîre* (nşr. Mustafa es-Sekkâ v.dğr.), Kahire 1375/1955, III, 318; İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-kübrâ* (nşr. İhsan Abbas), Beyrut 1388/1968, VII, 59; Gazzâlî, *İhyâ*, Kahire 1332 — Beyrut 1402-1403/1982-83, III, 132-133; Kādî İyâz, *eş-Şifâ* (nşr. Ali Muhammed el-Bicâvî), Kahire, ts. (Dâru l-hyâi'l-kütübî'l-Arabiyye), I, 164-165; *et-Ta'rifât*, "ahd" md.; İbşîhî, *el-Müstetraf* (nşr. Müfid Muhammed Kumeyha), Beyrut 1403/1983, I, 426 vd.; İbn Hacer, *Fethu'l-bârî* (nşr. Tâhâ Abdurraûf Sa'd v.dğr.), Kahire 1398/1978, I, 158-160; T. İzutsu, *Kur'an'da Dînî ve Ahlâkî Kavramlar* (trc. Selâhattin Ayaz), İstanbul, ts., s. 126 vd.; Wensinck, *Mu'cem*, "ahd", "va'd" md.leri; M. F. Abdülbâkî, *Mu'cem*, "ahd", "va'd" md.leri; J. Schacht, "Ahd", *EI*² (İng.), I, 255.

METİN YURDAĞUR

□ FIKİH. Ahid, fıkıh terimi olarak daha çok "taahhüt" ve "anlaşma" mânalarında akid kelimesiyle eş anlamlı olarak geçmektedir. Bununla birlikte akid genellikle hususi mânadaki taahhüt ve anlaşmalar için, ahid ise siyasî ve milletlerarası taahhüt ve antlaşmalar için kullanılmıştır. Bu durumda ahid, eman ve zimme ile aynı mânayı ifade etmektedir (bk. DÂRÜSSULH, EMAN, SULH, ZİMMİ).

□ İSLÂM TARİHİ. Hz. Peygamber, halife ve hükümdarlarla diğer üst seviyedeki yetkililerin emriyle, devletin çeşitli kademelerindeki yönetici ve memurlarla ilgili olarak düzenlenen tayin kararı, yazılı emir ve tâlimat; bazı şahıs ve gruplara tanınan imtiyazları, yabancılarla yapılan antlaşma hükümlerini ihtiva eden belge (bk. AHİDNÂME).

AHİD SANDIĞI

Allah ile İsrâiloğulları arasındaki ahid'in sembolü olan, on emir'in yazılı bulunduğu levhaların muhafaza edildiği sandık.

İbrânîce'de aron ha-kodeş denilen bu sandık, Eski Ahid'de "ahid sandığı" (bk. Sayılar, 10/33, 14/44; Tesniye, 10/8, 31/26), "şahadet sandığı" (bk. Çıkış, 26/33-34, 30/26, 40/5, 21), "Tanrı'nın sandığı" (bk. Birinci Samuel, 4/11) gibi muhtelif isimlerle anılmakta, Kur'an'da *tâbü't* diye geçmektedir (bk. el-Bakara 2/248); Arapça'da ise *tâbü'tü'l-ahd* denilmektedir. Kitâb-ı Mukaddes'e göre ahid sandığının şekli ve ölçüleri Tanrı tarafından bildirilmiştir. Akasya ağacından yapıl-

ması emredilen bu sandığın uzunluğu iki buçuk, eni ve yüksekliği birer buçuk arşın olacaktır. İçi ve dışı altınla kaplanacak, iki uzun kenarına ikişer altın halka konacak, bunlara akasya ağacından yapılmış ve altınla kaplanmış birer kol takılacaktır. Halis altından ince bir levha ile sandık örtülecek, altından yapılmış kanatlı iki kerrübî (melek) tasviri bu kapağın iki tarafında yer alacaktır (bk. Çıkış, 25/10-21). Bu sandığa on emrin yazılı bulunduğu levhalar (şahadet levhaları) konacaktır (bk. Çıkış, 25/16, 21). Ayrıca bir çadır kurulacak, sandık çadırdaki özel yerine konulacak ve bir perde ile saklanacaktır (bk. Çıkış, 26/1-36, 40/3).

Ahid sandığı emredilen şekilde yapılmış (bk. Çıkış, 37/1-9), şahadet levhaları sandığa konmuş (bk. Çıkış, 40/20-21), sandığı bekleme ve koruma görevi de Kohat soyundan Levililer'e verilmiştir (bk. Sayılar, 3/29-31). Tanrı'nın iki melek arasında oturarak Mûsâ ile konuştuğu kabul edildiğinden (bk. Çıkış, 25/22, 30/6; Sayılar, 7/89; Birinci Samuel, 4/4), ahid sandığı büyük önem taşıyordu. Ona yaklaşmak hem yasaktı, hem de ölümle sonuçlanıyordu (bk. İkinci Samuel, 6/1-11; Birinci Târihler, 13/1-14). İsrâiloğulları Tanrı'nın ve O'nun kudretinin sembolü, Tanrı'nın kendileriyle olan beraberliğinin bir nişanesi şeklinde kabul ettikleri sandığı devamlı surette yanlarında taşımışlar, sıkıntılı anlarında ondan medet ummuşlardır (bk. Sayılar, 10/33-36; Birinci Samuel, 4/3-9). Daha sonra ahid sandığının yanına (veya içine) kudret helvası dolu bir testi ile Hârûn'un asası ve şeriat kitabı da konulmuştur (bk. Çıkış, 16/34; Sayılar, 17/10; Tesniye, 31/26; İbrânîler'e Mektup, 9/4). Ahid sandığı Hz. Mûsâ'dan sonra Hârûn'un yanında kalmış, daha sonra gelenler de onu korumuş, bir ara Filistîler'in eline geçmiş, ancak Tâlût (Saul) zamanında geri alınmıştır. Bu sandık Dâvûd tarafından sarayda muhafaza edilmiş, Süleyman ise onu mâbedin "kudsü'l-akdes" denilen bölümüne yerleştirmiş fakat sandığı açtığı anda içinde sadece iki taş levha bulunduğu görülmüştür (bk. Birinci Krallar, 8/9). Buhtunnasr mâbedi tahrip ettikten sonra ahid sandığı kaybolmuştur. Sandığın daha sonraki durumu ise bilinmemektedir.

Kur'an-ı Kerim'de ahid sandığından, Tâlût'un kral oluşu sebebiyle bahsedilmektedir. Peygamberleri tarafından, uzun süredir İsrâiloğulları'nın elinde bulunmayan *tâbü'tun* geri geleceği, bunun

da Tâlût'un krallığına alâmet olacağı bildirilmiştir. Ayrıca sandıkta Allah'tan bir *sekîne** ile Mûsâ ve Hârûn ailesinin geriye bıraktıklarından bazı şeyler bulunduğu ve sandığı meleklerin taşıdığı ifade edilmiştir (bk. el-Bakara 2/248). Bu âyette geçen *tâbü't*, *sekîne*, "Mûsâ ve Hârûn ailesinden geriye kalanlar"a (bakıyye) dair tefsirlerde birbirinden farklı pek çok rivayet vardır (bk. Abdullah Aydemir, s. 205-210). Ancak Kur'an'da ve hadislerde bunlarla ilgili herhangi bir açıklama mevcut değildir.

Bugün yahudiler, Tevrat tomarlarının muhafaza edildiği dolaba ahid sandığı demektedir ve Tevrat'a gösterdikleri saygıyı buna da göstermektedirler. Hristiyanlık'ta ise ahid sandığı, kilise babaları (bk. ABÂ) tarafından Hz. İsa'nın sembolü olarak yorumlanmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Taberî, *Câmi'u'l-beyân*, Bulak 1323-29 — Beyrut 1398/1978, I, 381-390; DCR, s. 99; Abdullah Aydemir, *Tefsirde İsrâiliyyât*, Ankara 1979, s. 205-210; NDB, s. 52-53; R. H. Kennet, "Ark", *ERE*, I, 791-793; Yehoshua M. Grintz, "Ark of the Covenant", *EJd*, III, 459-466.

ABDURRAHMAN KÜÇÜK

AHİDNÂME

(عهدنامه)

Hükümdarların emriyle bazı devlet, zümre ve şahıslara özel haklar tanımak üzere düzenlenen belge.

Ahidnâme, "vasiyet etmek, ısmarlamak, yemin edip söz vermek, eman vermek ve zimmetine almak" anlamındaki Arapça *ahd* ile Farsça *nâme* (mektup, kitap) kelimelerinden meydana gelen birleşik bir isimdir.

□ İSLÂM TARİHİ. Hz. Peygamber'in, halife ve hükümdarların emriyle, çeşitli kademelerdeki yönetici ve memurlarla ilgili olarak düzenlenen tayin kararı, yazılı emir ve tâlimat; bazı şahıs ve gruplara tanınan hak ve imtiyazları, yabancılarla yapılan antlaşma hükümlerini ihtiva eden belge.

Arapça kaynaklarda bu mânada *kitâbü'l-ahd*, *kitâb* veya daha çok *ahd* kelimesi kullanılmaktadır. Ahd, iki devlet arasında yapılan muahede ve musâlahâ metni olarak *muahedenâme* ve *musâlahanâme* karşılığında kullanıldığı gibi, özellikle halife ve hükümdarların veli-aht, *âmil**, vali ve kadırlara dair düzen-